

Plan van aanpak Brede Coalitie

Dit werkplan is een flexibele aanpak die meebeweegt met de ontwikkelingen van het landelijk gebied. Opgesteld door Stuurgroep Transitie Landbouw Enschede. Deze stuurgroep is ontstaan in samenspraak met de gemeente Enschede en bestaat uit 4 personen namens Landschap Overijssel, STAWEL, LTO en Landschapsfonds Enschede. Gemeente Enschede heeft de stuurgroep budget toegekend en de opdracht verleend om met behulp van dit plan van aanpak Enschedese boeren zo praktisch mogelijk te helpen en te adviseren.

1 Samenvatting

1.1 Inleiding

Het buitengebied van de gemeente Enschede bestaat met name uit landbouw en landgoederen (deels natuur en deels landbouw). Zij staan de komende jaren voor de grote opgave om de politieke en maatschappelijke wensen en eisen te voldoen. Met name voor de landbouw zal de opgave, ook al is die nog deels ongewis, groot zijn om tot transitie te komen. Dat kunnen agrariërs niet alleen, daar zal zowel de lokale en provinciale als de samenleving hen in moeten helpen.

Dit project heeft als doel om agrariërs kennis te laten maken met nieuwe mogelijkheden en hen te stimuleren om na te denken over die transitie. We merken in gesprekken dat de wil er zeker is en er al het nodige gebeurt, maar dat de onzekerheid vaak een belemmerende factor is. Dit willen wij in dit project doorbreken door op vrijwillige basis begeleiding aan te bieden en waar al mogelijk bij te dragen in maatregelen.

Daarnaast is het doel om de samenwerking tussen de gebiedspartijen te bevorderen als opmaat naar de gebiedsprocessen in het kader van het PPLG. Door landbouw, natuur, landgoederen en andere partijen te betrekken bij de Brede Coalitie hopen we op meer begrip en kennis zodat we straks in de gebiedsprocessen nog beter met elkaar wordt samengewerkt en oplossingen, met respect en waardering voor elkaar, worden gevonden. De totstandkoming van dit plan van aanpak is daar al een eerste mooie voorbeeld van.

Willen we tot een transitie komen dan zullen ook politiek en samenleving een bijdrage leveren. Die wil is er zeker. Het gemeentebestuur van Enschede heeft dat al meerdere keren aangegeven; niet voor niets ondersteunen zij dit voorstel van de Brede Coalitie. Echter, we verwachten dat uit de gesprekken met de agrariërs een brede vraag naar ondersteuning wordt gesteld die de Brede Coalitie dan ook bij de politiek zal agenderen. Die ondersteuning kan zowel financieel zijn als op gebied van ruimtelijke ordening, lobbyen en (lokale) regelgeving. Ook willen we andere spelers zoals horeca, banken en onderwijs aan ons gaan binden. Zij zullen op hun manier een bijdrage moeten leveren aan die transitie van de landbouw.

Tot slot. Verwachtingsmanagement is belangrijk: er gaat iets veranderen, maar niets moet. We willen de agrariërs ondersteunen, stimuleren en aanzetten tot samenwerking, zodat ze kunnen ontdekken waar de mogelijkheden en kansen liggen. Tegelijkertijd verwachten we van de gemeente en gemeenschap dat zij ook iets tegenover deze inzet zet, door concrete maatregelen en ondersteuning te bieden. Samen streven we naar een duurzame toekomst voor de agrarische sector en het buitengebied.

1.3 Wat willen we bereiken: 3 V's

Samen uitvoering geven aan de doelen die gesteld zijn in de Visie op het Landelijk Gebied en de Energievisie. Gebruikers van het landelijk gebied ondersteunen en hen zelf het initiatief laten nemen naar de transitie van de landbouw. Dit alles moet dit bijdragen aan het bevorderen van de afzet van lokale producten, het behoud van het landschap, inspelen op de klimaatverandering, de energietransitie en behoud en versterking van waterkwaliteit, bodem en natuur.

Uiteindelijk willen we bereiken dat zoveel mogelijk agrarische ondernemers een individueel bedrijfsplan opstellen met doelen die gezamenlijk bijdragen aan de doelen die gesteld zijn voor het Landelijk Gebied van Enschede.

Doelen vanuit Programma Transitie Landbouw Enschede

- Verduurzaming
- Verbreding
- Verbinding met de stad

1.3 Wat gaan we doen

- Verduurzaming
 - o Kringlooplandbouw – de keten van veevoer en meststoffen wordt zoveel mogelijk gesloten op bedrijfsniveau of in een kleine regio
Stikstof routekaart, eiwit van eigen land
 - o Bodemverbetering (tevens opslag CO₂ in de bodem, verhoging vruchtbaarheid, vermindering droogtegevoeligheid)
Bodem en koe, precisielandbouw, compostthee
 - o Vermindering van de uitstoot van de stikstof – vooral ammoniak
Weidegang stimulans, ammoniak in stal afvangen
 - o Energiebesparing en energieopwekking: vermindering van de uitstoot van broeikasgassen – vooral CO₂ en methaan
Hergebruik warmte, LED verlichting, Mestvergisting project, zonne-energie
- Verbreding
 - o Groenblauwe dooradering van het landelijk gebied: aanleg en beheer
Natuur & Landschapsplan, Kruidenrijke akkerranden, Twentse Erven
 - o Duurzame opwek van energie uit zon, wind, biogas
 - o Water vasthouden, natuurbeheer, landschapsbeheer
Samenwerking Landschap Overijssel, Waterschap, OPG
Kennissessie o.b.v. principes Wim Schepers kruidenrijk grasland
- Verbinding met de stad
 - o Directe afzet aan de stadsbewoners (verkorten ketens)
Lokale keten project, Theatervoorstelling Boer Ben ik
 - o Recreatie, toerisme, educatie, burgers helpen bij natuur- en landschapsonderhoud

1.4 Hoe gaan we het doen

- Inspireren, Initiëren, Innoveren

Hoe we hier vervolg aan geven wordt verder in het plan van aanpak duidelijk.

Hieronder twee onderdelen waarmee we met het plan van aanpak alle boeren bereiken.

1. Vouchersysteem -> individueel niveau

- Voucher aanbieden van €1000 per agrarisch bedrijf om te voldoen aan het verduurzamen, verbreden of verbinden, zodat de boer in zijn kracht wordt gezet om op eigen manier hier aan bij te dragen. Voorstel voucher wordt beoordeeld door stuurgroep Brede Coalitie (LTO, LO, Landschapsfonds en Stawel). Het initiatief moet bijdragen aan de doelstellingen van de Brede Coalitie.
- Via vouchersysteem o.a. bedrijven mogelijkheid bieden om bedrijfsplannen op te stellen. Idee om missie/visie/strategie vast te stellen bij elk bedrijf en daar ook in te begeleiden. Dit is belangrijk omdat een stip op de horizon de ondernemer kracht geeft, ondanks onduidelijkheden van de overheid. Verder is het belangrijk om de plannen anoniem te houden, voor het geval een ondernemer bijv. wil stoppen met de bedrijfsvoering.
- De Brede Coalitie geeft tips voor het kiezen van adviseurs, maar de boer heeft ook de mogelijkheid zelf een adviseur te kiezen.

2. Kennissessies -> gebiedsniveau

- Gebruikers van het landelijk gebied te ondersteunen met kennis, kunde en ervaring van de voorlopers en experts op het gebied van duurzame landbouw. Sessies organiseren waarin de thema's verder worden uitgediept. Bijeenkomst met aansprekende sprekers, discussies en/of rondetafelgesprekken of workshops. Inspelen op de vouchers, kijken waar de energie zit en daar een bijeenkomst voor organiseren.

Hier volgen uitgewerkte thema's die betrekking hebben op de doelen volgens de 3 V's: verduurzamen, verbreden en verbinden. Hier kan op worden ingespeeld via het vouchersysteem op individueel niveau of via kennissessies wanneer het voor meerdere ondernemers van toepassing is. Afhankelijk van de ontwikkelingen in de landbouw, kunnen invullingen van de thema's in de loop van de jaren veranderen.

1.5 Toespitsen op de landbouwtransitie

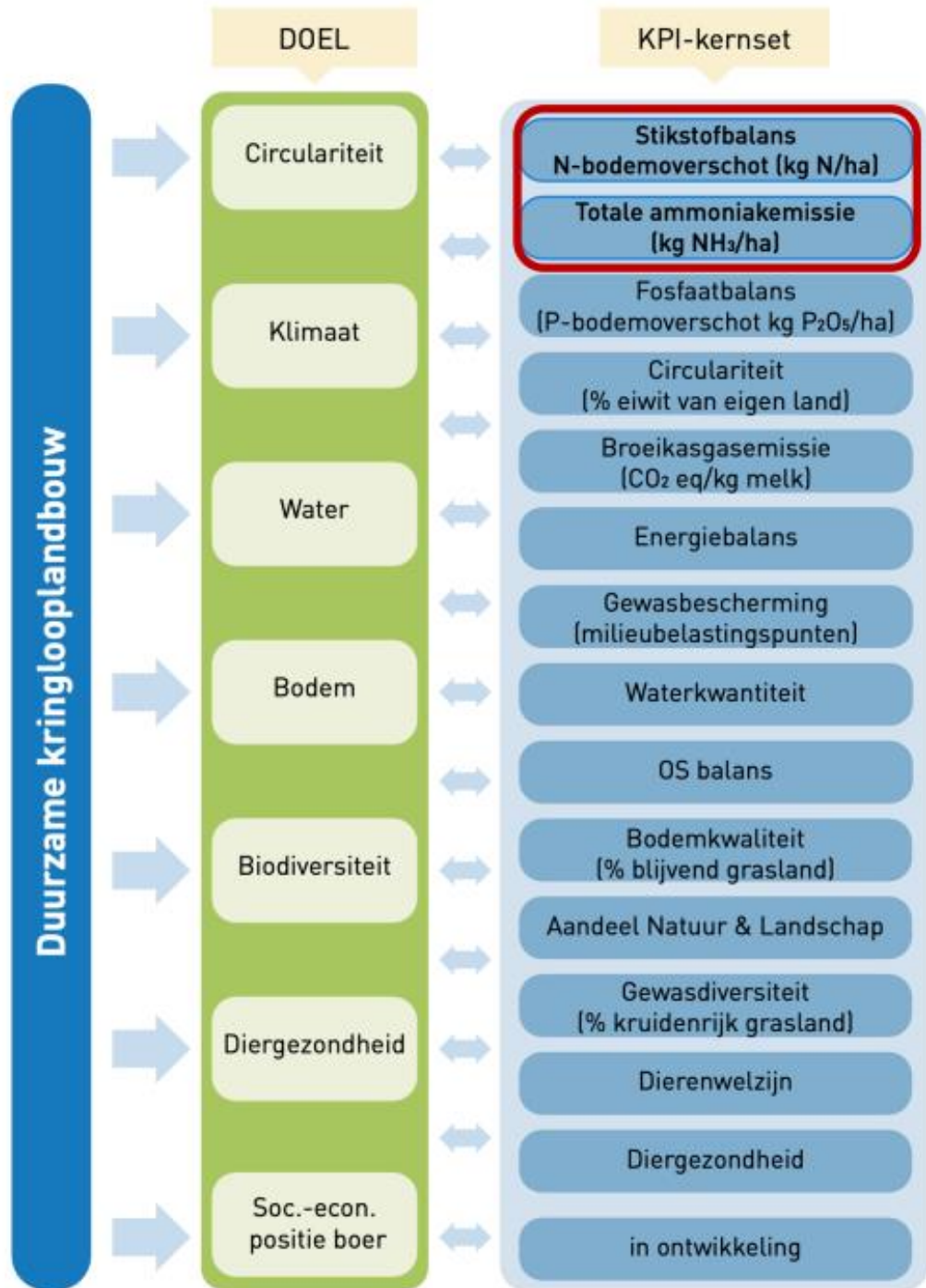
Kringlooplandbouw

Input verlagen en de emissies (financieel verlies) terugdringen

Krachtvoer ↓

Kunstmest ↓

Door gebruik te maken van KPI-kernsets (kritische prestatie-indicator) kringlopen sluiten op erf- of lokaal niveau. Boeren helpen met een duidelijke toekomstvisie, zodat ondanks de onduidelijkheden van de overheid, gemakkelijker keuzes kan worden gemaakt.

Figuur 1 Routekaart Stikstof is ontwikkeld door Boerenverstand iov de provincie Overijssel

Thema	Circulariteit
Titel	Mestvergisting
Aanleiding/doel	Verbreden, verduurzamen, verbinding
Inhoud maatregel	<ul style="list-style-type: none"> - Organiseren bijeenkomsten - Inventariseren belangstelling - Uitwerken scenario's
Relatie met andere doelen en maatregelen	<p>Mestvergisting dient een aantal doelen tegelijk:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Duurzame opwek van groen gas - Vermindering van de uitstoot van ammoniak (stikstof) - Vermindering van de uitstoot van methaan (klimaatbijdrage) - Verdienmodel voor de landbouwbedrijven - Verbinding met afnemers biogas
Fasering	Verkenningfase
Planning	4 april bijeenkomst gehouden. Daarna inventarisatie belangstellenden en hiermee scenario's uitwerken. Ontwikkelaar bij betrekken.
Beoogd resultaat	<p>1) Q1 2024: Onderzoek rondom realiseren mestvergistingsinstallatie 'Broekheurne' is afgerond. Samenwerkingsverband opgezet in 2024.</p> <p>2) Q1 2024: Tweede groep boeren is bezig met verkenningfase.</p>

Thema	Circulariteit
Titel	Eiwit van eigen land
Aanleiding/doel	Verduurzamen
Inhoud maatregel	<ul style="list-style-type: none"> - Het telen van eiwitrijke gewassen, zoals klavers, kruidenrijk grasland, lupine, veldbonen, mais-bonen mengteelt - Vers gras zomerstalvoeding en beweiding - Daardoor minder aankoop van krachtvoer en kunstmest nodig
Relatie met andere doelen en maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> - Kringlooplandbouw: mineralenkringloop sluiten - Minder verliezen naar lucht, bodem en water
Fasering	Verkenning- & uitwerkingsfase
Planning	Inventariseren waar kansen en mogelijkheden liggen. Ondersteuning bieden aan verkenningplan voor ondernemers.
Beoogd resultaat	<p>Q3 2023: Praktijkbijeenkomst georganiseerd op Usseler Es: Demonstratie van eiwitrijke gewassen. 25% van de Enschedese boeren bezoekt bijeenkomst.</p> <p>Q1 2024: Boeren stimuleren om eiwitrijke gewassen te telen, door gezamenlijke inkoop en beschikbaar stellen zaaizaad. 10 boeren doen mee.</p>

Thema	Klimaat
Titel	Precisielandbouw
Aanleiding/doel	Verduurzamen, verbinden
Inhoud maatregel	<ul style="list-style-type: none"> - Plaats specifieke bemesting en gewasbescherming. Juiste plek afstemmen op juiste hoeveelheid. - Vaste rijpaden, om bodemverdichting te voorkomen - Inputs verlagen door precisielandbouw
Relatie met andere doelen en maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> - Emissies verlagen - Verbinding plaatselijke loonwerkers

Fasering	Verkenningfase
Planning	Kansen inventariseren. Gesprek voeren met loonwerkers over mogelijkheden samenwerking.
Beoogd resultaat	Q3 2023: Verkennen subsidie voor geïntegreerde gewasbescherming Q4 2023: Aanvraag subsidie voor geïntegreerde gewasbescherming afgerond Q1 2024: Onderzoek en inventarisatie afgerond.

Thema	Water
Titel	Waterkwaliteit en waterkwantiteit
Aanleiding/doel	Verduurzamen, verbinden
Inhoud maatregel	<ul style="list-style-type: none"> - Sturen op doel waterkwaliteit verbeteren i.p.v. op maatregel - Metingen water uitvoeren - Verdrogingsmaatregelen verkennen
Relatie met andere doelen en maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> - Bodemverbetering: koolstofvastlegging, verhoging vruchtbaarheid, vermindering droogtegevoeligheid - Water vasthouden - Verbinding waterschap - Combinatie vezelteelt
Fasering	Verkenningfase
Planning	Onderzoek start in Broekheurne
Beoogd resultaat	Q4 2023: 1. Eerste resultaat van onderzoek Bruninksbeek is bekend. Aanliggende grondeigenaren zijn geïnformeerd. 2. Onderzoek naar inrichting en functie Usselerstroom. Conceptplan van Waterschap en betrokken agrariërs in Broekheurne.

Thema	Voedsel
Titel	Lokale keten
Aanleiding/doel	Verbinden, verbreden, verduurzamen
Inhoud maatregel	<ul style="list-style-type: none"> - 5 interviews plaatsgevonden met producenten en afnemers - Afzetorganisatie oprichten voor lokale streekproducten - Marketingplan
Relatie met andere doelen en maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> - Verbinden stad en platteland - Verbreding neventak bedrijf - Verduurzamen: nichemarkt
Fasering	Professionalisering
Planning	Netwerkbijeenkomst organiseren 12 juli bij Coberco café om vraag en aanbod te verbinden. Nazorg belangrijk, hoe kun je na de bijeenkomst de afzet en productie van lokale producten vergroten.
Beoogd resultaat	Na netwerkbijeenkomst diner contacten en netwerk verder uitbouwen. Q4 2023: N.a.v. resultaten van 1 ^e bijeenkomst is vervolg bepaald en nieuwe netwerkbijeenkomst georganiseerd. Q1 2024: N.a.v. eerdere bijeenkomsten is een sterk netwerk ontstaan waar vraag en aanbod van streekproducten elkaar vinden. Hier zijn 20 aanbieders en 15 afnemers bij betrokken.

Thema	Sociaal
Titel	Samenwerking TBO's en agrariër
Aanleiding/doel	Verbinden, verbreden, verduurzamen
Inhoud maatregel	<ul style="list-style-type: none"> - Maatwerk toepassen tussen boer en terrein beherende organisatie, zodat zowel de natuurkwaliteit als het verduurzamen van de agrarische bedrijfsvoering wordt gestimuleerd
Relatie met andere doelen en maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> - Co2 footprint verlagen door natuurmaaisel lokaal te verwerken in agrarische bedrijfsvoering - Leefbaarheid buitengebied stimuleren - Verdienmodel boer stimuleren - Natuurkwaliteit verbeteren
Fasering	Verkenningfase
Planning	Verkennen en inventariseren op welke plekken de kansen liggen voor betere samenwerking. Zorgen dat op praktisch niveau meer wordt gecommuniceerd tussen TBO en agrariër. Onderzoeken hoe natuurbeheer geïntegreerd kan worden in agrarische bedrijfsvoering.
Beoogd resultaat	<p>Q1 2024: 1 Bijeenkomst over natuurbeheer en verschraving georganiseerd samen met boeren en TBO.</p> <p>Q1 2024: 2 Gesprekken op individueel niveau georganiseerd voor wederzijds begrip tussen beheerder TBO en agrariër.</p>

Thema	Sociaal
Titel	Samenwerking boeren onderling
Aanleiding/doel	Verbinden
Inhoud maatregel	<ul style="list-style-type: none"> - Door kleinschaligheid buitengebied Enschede en afname aantal boeren, samenwerking zoeken met collega boeren - Samen kringloop sluiten met vee en grond - Of vormen van studiegroepen om met elkaar mee te denken - Of samen natuur beheren - Elkaars kwaliteiten benutten, wat de omgeving ten goede komt
Relatie met andere doelen en maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> - Kringlooplandbouw: mineralenkringloop gesloten in kleine regio - Lokaal: CO2 footprint verkleind - Leefbaarheid buitengebied stimuleren - Sociale cohesie
Fasering	Uitbereidingsfase
Planning	Idee van buurtkringen stimuleren. Inventarisatie welke studiegroepen er zijn en waar is behoefte aan. Natuur en landschapsplan hebben we al een soort studiegroep te pakken, waar we met boeren werken aan een plan. Dit verder uitbreiden. Samenwerkingen zoeken voor stoppende boeren en boeren die niet grondgebonden zijn.
Beoogd resultaat	Q1 2024: In beeld welke studiegroepen er zijn. Onderzoek naar behoefte van praktijknetwerken op buurtkring niveau afgerond.

Thema	Gewasdiversificatie
Titel	Telen van biobased gewassen
Aanleiding/doel	Verduurzamen, verbreden, verbinden
Inhoud maatregel	<ul style="list-style-type: none"> - Vezelrijke gewassen verbouwen die worden verwerkt via de interventieladder van ruwvoer, energie tot aan bouwmaterialen. - Eenjarige vezelgewassen; graan, hennep, vlas, sorghum

	- Meerjarige vezelgewassen; miscanthus, silphie/zonnekroon, lisdodde
Relatie met andere doelen en maatregelen	- Verbinding boer en bouw - Verbreden: neveninkomsten biobased grondstoffen - Verduurzamen: bovengronds en ondergrondse (bij meerjarige teelt) CO2 vastlegging.
Fasering	Verkenningfase
Planning	Twentse Bouwboeren regelt bijeenkomst 25 mei '23. Vraag en aanbod matchen. Verder informeren door bijeenkomsten of demo's te organiseren.
Beoogd resultaat	Q1 2024: Demovelden gerealiseerd bij Lammerinkswönnner. In gesprek met 2 boeren om vezelrijke gewassen te telen. Streven 25 ha vezelrijke gewassen in Enschede.

Thema	Duurzame energie
Titel	Zon op dak
Aanleiding/doel	Verbreden, verduurzamen
Inhoud maatregel	- Zonnepanelen zoveel mogelijk op daken plaatsen, minder impact op de grond - Erfeigenaren met asbest, wijzen op mogelijkheden in aanpak en subsidieregeling - In contact brengen met energiecoöperatie Enschede Energie
Relatie met andere doelen en maatregelen	- Duurzame opwek elektriciteit - Verdienmodel voor de landbouwbedrijven
Fasering	Uitwerkingsfase
Planning	Erfeigenaren wijzen op mogelijkheden
Beoogd resultaat	Q1 2024: 8 initiatieven waarvan 4 nieuwe daken gerealiseerd i.s.m. Enschede Energie. Q1 2024: I.s.m. Enschede Energie hebben we een informatieavond georganiseerd over dit thema. Q1 2024: In beeld brengen hoeveel energie op boeren daken wordt opgewekt middels zonnepanelen.

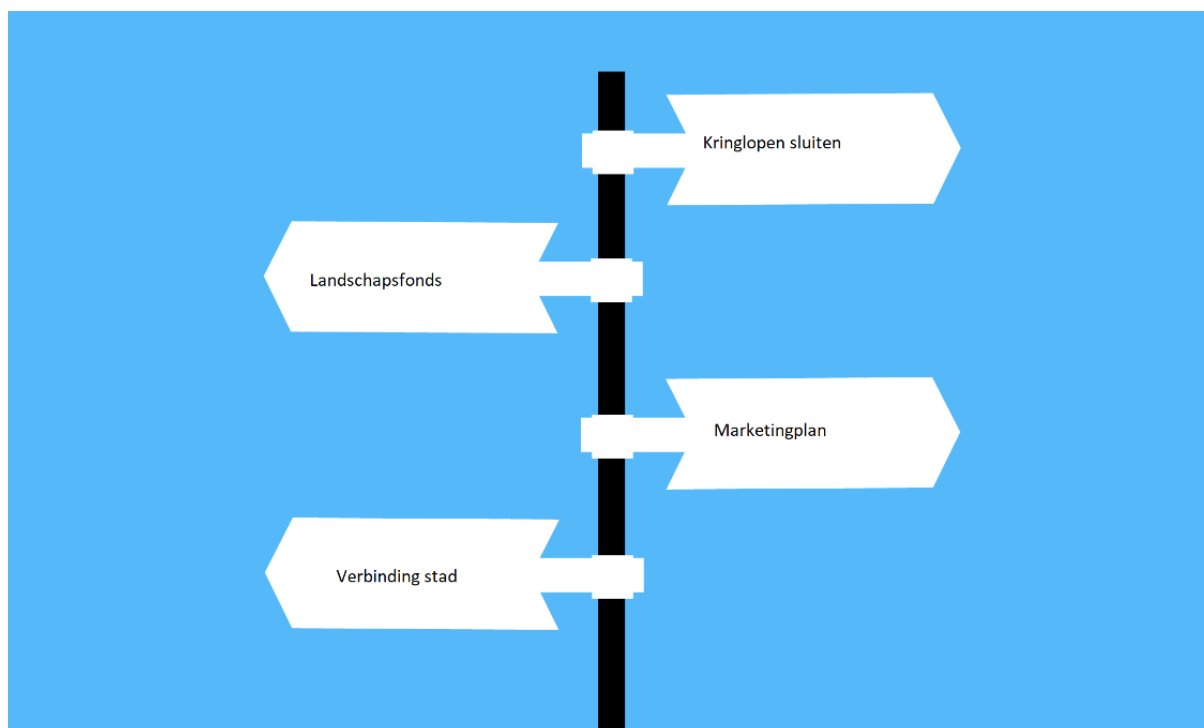
Thema	Biodiversiteit
Titel	Twentse Erven
Aanleiding/doel	Verbinden, verbreden, verduurzamen
Inhoud maatregel	- Streekeigen erfbeplanting - Groene inpassing van het erf in het buitengebied - Plantgoed en advies
Relatie met andere doelen en maatregelen	- Landschapsfonds - Verbinding van boer en natuur - Stimuleren biodiversiteit - Bossenstrategie, boomdeeldagen - Goed tegen hittestress
Fasering	Uitwerkingsfase
Planning	Erfbeplantingsplan laten maken op aanvraag.
Beoogd resultaat	Q1 2024: 10 nieuwe erven van streekeigen beplantingsplan voorzien en boomdeeldagen stimuleren/communiceren.

Thema	Biodiversiteit
Titel	Kruidenrijke akkerranden
Aanleiding/doel	Verbinden, verbreden
Inhoud maatregel	<ul style="list-style-type: none"> - Organiseren aanmelding en inzaaien akkerranden - Promoten - Pilot najaarsinzaai uitwerken
Relatie met andere doelen en maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> - Landschapsfonds - Verbinding van boer en burger - Verbinding van boer en natuur - Stimuleren biodiversiteit
Fasering	Uitwerkingsfase voorjaarinzaai en verkenningsfase voor najaarsinzaai
Planning	Medio mei alle eenjarige akkerranden gezaaid. Dit zomer kijken hoe de najaarsinzaai randen zich hebben ontwikkeld, strategie maken hoe we daar mee verder kunnen.
Beoogd resultaat	<p>Q4 2023: Proef met najaarsinzaai op 5 ha ingezaaid inzetten op meerjarig mengsel.</p> <p>Q1 2024: Voorjaarsinzaai 5 ha.</p>

Thema	Biodiversiteit
Titel	Natuur & Landschapsplan
Aanleiding/doel	Verbinden, verbreden, verduurzamen
Inhoud maatregel	<ul style="list-style-type: none"> - 5 bedrijven langs gegaan voor natuurbedrijfsplan i.s.m. Eelderwoude - Tot een compromis komen met boer plaatsen landschapselementen - Inzichtelijk brengen consequenties voor verdienmodel boer
Relatie met andere doelen en maatregelen	<ul style="list-style-type: none"> - Landschapsfonds - Verbinding van boer en natuur - Stimuleren biodiversiteit - Bossenstrategie, boomdeeldagen
Fasering	Uitwerkingsfase
Planning	5 natuurbedrijfsplannen bespreken met alle deelnemers om van elkaar te leren. Compromis tussen boer en natuur. Kostenkant inzichtelijk maken van landschapselementen
Beoogd resultaat	Q1 2024: 5 Natuurbedrijfsplannen zijn uitgewerkt en omgezet in een werkplan voor uitvoering. Eindresultaat is beheerovereenkomst voor 21 jaar. Daaruit vloeit voort hoeveel landschapselementen dit oplevert, bijv. hoeveel strekkende meter houtwal etc.

2 Weg wijzen en overkoepelend

Brede Coalitie moet fungeren als wegwijzer voor boeren in gemeente Enschede om bij te dragen aan de 3 V's. De focus ligt het eerste jaar op het zo praktisch mogelijk helpen en adviseren van de Enschedese boeren. Met bijvoorbeeld het helpen bij het doen van een aanvraag bij het Landschapsfonds, het wegwijs maken in financiële regelingen, het maken van een marketingplan of het aanbieden van een adviseur die meekijkt in de bedrijfsvoering of het bieden van hulp bij het aanplanten van houtwallen of houtsingels etc.

Figuur 2 Boeren wegwijz maken door alle regelingen en mogelijkheden

3 Communicatie

Communicatie werkt twee kanten op. De Brede Coalitie moet met het project ervoor zorgen dat de boeren weten waar ze gebruik van kunnen maken om te verduurzamen. Maar de burgers en gemeente moeten ook op de hoogte worden gebracht waar de boeren nu al mee bezig zijn. Voor de gemeente en burgers is het belangrijk dat de boer communiceert wat hij/zij al aan duurzaamheid doet op het bedrijf, omdat boeren al veel bijdragen, maar dit niet altijd zichtbaar is, omdat ze geen gebruik maken van een site of andere communicatiekanalen. Dit komt omdat de meeste boeren hun producten niet zelf verkopen. De Brede Coalitie kan hier ondersteuning bieden. Bijvoorbeeld via een site, gezamenlijk of apart. Een filmpje maken van de boeren in gemeente Enschede, wat ze al doen aan verduurzaming. Ook kan Stawel boeren om de beurt uitlichten via sociale media.

4 Begroting

Vouchers à €1000	€50.000
Bijeenkomst kennissessies	€35.000
Concrete uitvoeringsmaatregelen / overig	€35.000
Onvoorzien	€10.000
Totaal	€130.000

Het budget dat de Brede Coalitie beschikbaar heeft voor de transitie van de landbouw wordt ook ingezet in het gebied de Broekheurne en ondersteunt daardoor de uitvoering van uitvoeringsmaatregelen in de Gebiedsagenda. De boeren uit Broekheurne kunnen net als boeren uit andere gebieden van Enschede, gebruik maken van de vouchers voor bijvoorbeeld maatwerkadvies.

5 Voortgangsrapportage

Dit werkplan is in eerste instantie opgesteld voor periode april 2023 – april 2024. De voortgang van de Brede Coalitie zal door middel van een half jaarlijkse terugkoppeling met de gemeente worden besproken. De acties/resultaten worden o.a. per thema bijgehouden voor de terugkoppeling. De beoogde resultaten opgenomen in dit werkplan, zijn streefresultaten die in de loop van de tijd concreter kunnen worden. In februari 2024 voeren we een evaluatie uit, op basis hiervan doen we een voorstel voor de aanpak of werkwijze voor de periode april 2024 – april 2025. Dit voorstel bespreken we eind maart 2024 met de voltallige stuurgroep.